

Драгиња Урошевић

ПОКЛОН ГОСПОДИНА ВОЉИЋА

Могло је бити негде пред зору. Мирна је уклонила сат са старинског писаћег стола да не слуша његово механичко мукање. Велики сто у дуборезу се налазио уз лежај. По њему су биле растурене новине, илустроване ревије, лекови, прљаве шоље од кафе и чаја. Мирна је, лежећи и покрећући само руку, спустила сат на под и бацила преко њега један од своја два јастука. Полако се усправила и села у постељи. Већ месец дана осећала је општу малаксалост и једва се кретала. Намештај у соби — два похабана лежаја, две старе комодe, велики писаћи сто, црни полу-концертни клавир — чинио јој се неуредно размештеним и у извесном смислу страним. Као да он није остатак живота који је некада овде текао, стила који је владао, света коме је припадала. Увек је држала да су ти предмети који су, као и она уосталом, остарили њено парче света и недвосмислени показивачи некадашњег достојанства и господства њене породице. Схватала је да су се и они, ти предмети, као и њена породица кроз свој последњи изданак, њу саму, нагнули к земљи и да се полако спуштају ка праху. Али, још увек и говоре овом другом, новом свету о ономе што је било и говориће док она живи.

Мирна је седела и гледала у прозор око којег су, обасјане уличном светиљком, дрхтале гране тополе. Сенке грања и снопови уличне светлости падали су по зидовима собе. Гладила је десном руком истањене праменове побелеле, полумртве косе, а леву је држала положену уза зид. Коса јој је постала ретка. Била је свесна — проверавала је то свакодневно у огледалу у купатилу — да јој старост није наружила лице. Правилне и чврсте црте, неопштењена кожа лепе боје, тамно плаве очи — сливали су се у складну целину и давали утисак чврстог карактера и продуховљености. Кад је лице мировало имало је хладан израз. Већ с

првим речима губила се хладноћа. Живе очи, музикалан глас, смех који је гостовао међу лепим цртама — чинили су је, знала је привлачним саговорником. Помислила је да устане и пође до огледала. Да се, гледајући своје сачувано изражајно лице, ослободи немира и тамних мисли. Одустала је из лењости или невољности. Сутра, по дану, кад дође Дара, далека рођака, да је обиђе, шетаће се по целом стану и уживаће у свом лику.

ПОРЕСА

Дуго је већ, још од буђења, држала леву руку положену уза зид. Размишљала је хоће ли Дара доћи рано или ће је, због предавања на факултету, оставити саму до иза подне. Под прстима је осетила мало тврдо тело. Тргла се и стресла. Рука је склизнула на покривач а тело бубе је пало између лежаја и зида и шушнуло у мраку.

Откад се тешко кретала често је мислила о свом животу. „Негде сам погрешила“ — помислила је и сада. „Иначе, овај стан не би био тако нем и скоро сабласан. Моја се породица не би тако гасила. Да се више никада не помоли на светлост света. Не би се ова буба тако слободно шеткала зидом. Као да је она власник стана или ноћи?! А ко зна је ли она одавде?! Сустанарка? Не долази ли она отуда где мисао не допире, или отуда где је све мисао, или отуда где нема ни страсти ни дисања? Није ли и она опажај старачке, може бити, већ неразумне свести?”

Негде постоји нека грешка, неки лоше обликован тренутак. Иначе, овде се не би сакупило толико самоће. Ми мислимо, ми сумњамо, ми се питамо, помишљамо на ванљудске облике и бића — но нема судбине изван наше воље и енергије, ни мира изван наше свести. У онаквом свету живимо каквим смо га сами учинили.“

Могло је протећи десетак минута откад се Мирна пробудила. Мир се стицао у заливима свести али је негде тамо у дубини бића, у темељима личности, још подрхтавало. Као кад се после земљотреса, који направи штету и узме животе, примири на површини земље а настави да тупњи у дубинама.

Спавала је ноћас доста дуго и добро. Сад је постала свесна да се пробудила из тешког сна помешаног са ноћним кошмаром. Седела је у кревету полуусправљена и мислила о томе.

Сан је наличио на стварност.

Ушла је у купатило да, у ормарићу за лекове, нађе капи за срце. Бели ормарић са кога се рунила боја био је последњи остатак апотеке њеног оца Јована Новака. Према ормарићу је ишла полако не палећи светло. Неколико пута је морала да застане и да се ослони о зид. Најзад је дохватила вратанца и отворила их. Напипала је прашњаве и изобијане зделе од стакла и порцелана. Пипала је у левом углу где је стајала тамна бочица са капицама за срце. Провлачила је руку између здела. Није их било. Помислила је да их је Дара негде уклонила или затурила. Морала би да пође до прекидача и упали светло. Наједном је, под прстима, осетила гужву мекане и топле хартије. Извукла је пажљиво између здела. Вратила се до прекидача. При-

тисла га. Почела да одмотава хартију. Дуго је одмотавала. Сваки пут кад би уклонила слој појављивао се нови и штитио унутрашњост. Већ је помислила да неће ни успети да сазна тајну смотуљка кад је угледала садржај. На гомилици мале, жуте златнике, њих десет и један већи. Учинило јој се да се велики златник помера и да се император Франц Јозеф осмехује. На пожутелој хартији је, поред златника, лежала грана бисерка. Правог природног бисерка са сedefним и меканим плодовима. Наличила је на огрлицу. На зрнима је сијало неколико капи ноћне воде.

Мирна је посматрала златнике и лик Императора на њима. Изгледало јој је да се црте лица померају. Кад би добро загледала лице би се смирило. Изненада, златници су оживели и кренули навише. Лебдели су над изгужваним папиром, пели се, неки су већ додиривали таваницу. Грана бисерка је склизнула и пала на под. Од пада је одјекивало у целом стану. Као да бисерак нема мекане плодове.

Од основне збрке Мирна се пробудила. Угледала је у полумраку разбацан намештај, ћебад и постељину. Чула сат. Настојала је да уравнотежи свест. Ноћ је била некако необична. Иако ведре, под ведрином је скривала узнемиреност и то није погодовало настојањима да уреди дух.

Под прозорима стана, на улици, светлост је треперила и топола се повијала. Кад би се мешкољење природе сталожило, чинило јој се да чује гласове разних птица. Затим би се гласови утишавали и удаљавали. Немирна ведрина и звучна ускомешаност смењивале су једна другу.

Чинило се, на тренутке, да то више није овај свет. Била је свесна да ничег изван природе и разума нема и да се свим животним снагама треба борити за пуну власт ума. Можда то прилази умиривање животне енергије? Можда живот полази према светлости? На велики материјални пут у неизмерност природе? „У реду“ — слагала се — „али нека и то буде при пуној свести. Памет нека ме не изда и нека ми не одсликава нешто чега око мене нема и чега стварно не може ни бити“.

Шта је то могло да је доведе до тих пометених, гладних ратних година и да је подсети на догађај који је снагом воље потиснула? О коме није хтела да мисли?

Била је субота, 12. јул 1914. године јулијанског календара.

Град је био узбуђен и то се преносило у домове. Дом Јована Новака био је пун стрепње. Од раних јутарњих часова апотекар није могао да нађе кутак у коме би се примирио. Отворио је апотеку, оставио у њој помоћника и вратио се кући. На његову целодневну стрепњу и немир Мирна је одговарала својом стрепњом и немиром.

У први сумрак дошао је блиски пријатељ породице, доктор Милан Кнежевић. Донео је вести. Говоркало се да Империја, по свој прилици, не прихвата одговор српске владе на ноту коју је уложила пре два дана.

Маса света је чекала, у поподневним часовима, пред Министарством иностраних послова, да се заврши седница владе. Никола Пашић је изашао из зграде у петнаест до шест. У шест је истицао рок за одговор на ноту. Председник владе је био обучен у свечано одело. Под мишком је носио дугу, белу, елегантну коверту. Сео је у кола и одвезао се у Париску улицу, у аустроугарско-посланство. Људи који су га видели причају да је изгледао мирно. Смешкао се окупљенима.

Сви су још стајали пред Министарством кад се, пола сата касније, вратио. Непосредно иза његовог уласка у зграду наишла је улицом свита аустријског посланика племенитог барона фон Гизла. Четворна кола кретала су се према железничкој станици. У другим колима, у ловачком оделу, и доколеницама са малим качкетом на глави, седео је барон са бароницом и сином. Фон Гизл је повремено упитно погледао у понеко лице. Питао се хоће ли безбедно напустити Балкан и стићи у Средњу Европу. Штампан је писао да представници Империје могу да се осећају безбедним у Београду. Али, никад се не зна.

У кући Јована Новака, после одласка доктора Кнежевића, текла је расправа у којој Мирна, петнаестогодишња девојчица, није имала право да учествује. Било је толико пламена међу речима и реченицама које су отац и мајка размењивали да се не би ни усудили да проговори.

Отац је рекао да ће, ако ноћас почне мобилизација што је вероватно, од сутра његова апотека бити затворена. Он ће се, иако хром, добровољно пријавити за фронт. Мајка-госпођа Бисенија рођена Марковић, убеђивала је мужа да треба да узме готовину и преко утицајних пријатеља обезбеди прелазак у неку неутралну земљу. Касније ће превести њу и ћерку. Уз мало сналажљивости апотеку би могао и тамо да отвори. У крајњем случају, може се запослити у некој апотеци. Зашто да он, хром, Чех, иде на фронт?! Мирна никад раније није видела такво очево лице. Био се смрачио. Његове правилне, чврсте црте су се искривиле. Благородност израза и музикалност гласа су ишчезле. На средини трпезарије је стајао вук у људском облику и урлао. Иако средње висине, тек неколико сантиметара виши од мајке, изгледао је огроман и недосежан.

То што је Чех значи да има не један него два народа за које треба да пође на фронт. И да погине у одбрани њиховог достојанства које већ вековима врећа стара Госпа Империја.

Мајка се није предавала. У тим стварима, кључним за судбину породице, викала је, она одлучује колико и он. Новац су заједно зарадили у апотеци коју су наследили од њеног оца апотекара. Њен отац им је сазидао и велику кућу на два спрата, са великом баштом и помоћним дворишним зградама за баштована и девојку. Он је ћерку материјално осигурао да би и она каткад у животу могла да каже по којој одлучујућу реч.

Зачудо, сва ова подсећања где леже материјални темељи породице, нису оца наљутила више. Чак се био примирио и говорио је разложно. Апотекар Бранислав Марковић, мада већ стар човек, добровољно је отишао у Балканске ратове и тамо погинуо. Његовој ћерки је познато да они, Новакови, злата немају, а готовог новца имају мало. Бранислав Марковић им је, поред апотеке, оставио незавршену кућу и дугове. Пола куће исплатили су њеном брату Павлу који већ читаву вечност студира у Берлину. И после исплате слали су му новац иако их више није ни посећивао. Све време су држали девојку и баштована. То кошта. Уштеђен новац неће бити понет на фронт. Новац остаје у кући али чим рат буде објављен он ће изгубити вредност. Она може да иде у иностранство и да поведе Мирну. Он иде на фронт.

ПОВЕЉА

Било је очигледно да споразума не може да буде. Кад су се отац и мајка повукли, Мирна је остала у трпезарији. Трпезарија је била пространа просторија са великим округлим столом на средини. Зид од улице био је сав у прозорима, зид лево од прозора заузимале су две скупе витрине за фино посуђе а онај десно био је низ застакљених ормана за књиге. У дубини су биле размештене наслоњаче у којима се удобно могло седети. У углу, поред врата, црн и озбиљан, налазио се клавир. У овом делу куће, отац је често радио, па је до прозора, у наставку реда ормана за књиге, имао свој радни сто. На њему су стајале пословне књиге, медицински и биохемијски лексикони и приручници, рачуни, пројекти; у извесном смислу биле су ту садашњост и будућност куће и породице. Баш у тој столици и за тим столом Мирна је највише волела да седи.

Деценије су прошле, кућа се осула, писаћи сто је остарио али није могла никад да га отуђи. Са тог истог стола малопре је уклонила сат.

Те давне суботње јулске вечери је извукла из реда књига свеску повезану у жуту кожу на чијој је предњој страни тамно-кестењастим словима било утиснуто „Дневник“. Био је то поклон ујака Павла. На првој белој страници је написала: „Ми знамо куда идемо а не знамо хоћемо ли стићи! — 12. јул 1914. године“.

Отац је паковао најнужније ствари два дана касније. Мајка је седела у једној од трпезаријских столица и главе наслоњене на сто плакала. Рано су били ручали и отац је одмах иза поднева, у цивилном оделу, са великим руксаком, изашао на врата. Пратиле су га кроз двориште, испод вењака винове лозе и љубичастих глицинија. На капији су се опростили. Он је изашао на улицу и отишао у рат. Неколико пута су стизале поруке са фронта. У касну јесен, Београд је први пут пао. Иако је ова окупација трајала свега тринаест дана, отац је престао да се јавља. Залихе хране које је мајка штедљиво износила из подрума истањиле су се. Кад је следеће, 1915. крајем септембра јулијанског календара, град други пут пао, залихе су биле сведене на џак кромпира, џак брашна и четири-пет килограма масти. Аустријанци су се били разместили по граду и обећавали да ће обезбедити снабдевање. Глад је тихо куцала на врата

домо̀ва. Из тих дана Мирна је имала у „Дневнику“ запис: „Комад хлема је празник. Комад хлеба је свечаност. Поље светлости, грумен сунца, бусен родне земље. Мотив за радост и трептање.

Комад хлеба-оаза мира и достојанства. Разлог за радост у кући. Увек кад ставим залогај у уста помислим на оца и војску о чијем се повлачењу проносе страшне вести.

Хлеб, вода, снови, светлост - елементи без којих не могу да живим. Кад они понестају, има их само у малим количинама, остаје ми музика. Мој клавир. Изнад свих чуда живота, кад су чула мирна, је чудо музике. Ако је дан мрачан, моје тело растрзано, душа у неред, зовем музику у наш дом. Она доноси смирење и обезбеђује склад нутрини.

ПОРТАА

Свирам колико се може тише, често с ногом на левој педали. Не могу да извучем осећање из клавира. Не желим да изазивам пажњу аустријских официра усељених у приземље наше куће. Један ме је већ зауставио у дворашту и питао кад бих могла да му свирам Моцарта. Једва сам успела да се изговорим“.

Једне недеље, после подне, у велико звоно на дворашној капији залупао је очев пријатељ и мајчин далеки рођак, бакалски трговац Миладин Вољић. Мајка је погледала са прозора из предворја и сишла да га уведе. Изненадио их је посетом. Од прве окупације у кућу није ушао мушкарац у цивилу. Мирна није била сигурна да ли га је, неколико дана раније, опазила на улици. Можда јој се, изгладнелој и слабој, прилично.

Добро се сећа да је поподне кад је бануо Вољић било тмурно. Његов капут од вуненог штофа и шешир су били потпуно мокри од ледене кише и суснежице. Испричао је да је био у овом делу града па је свратио код рођака и пријатеља да их обиђе. Донео је нешто намирница.

Мирни се он никад није свиђао. Висок, лепе фигуре, плав, пословно хладан, није се скоро уопште смејао. Био је прешао четрдесету, а изгледао је млађи. Под његовим лепим изгледом мора да се крије суров човек, сматрала је. Како може тако обучен да се креће улицама и да иде у посете. Добро се зна како је војсци. Две седмице касније пао је висок снег. Вољић је опет сватио. Донео је већу количину намирница. Понудио је да обезбеди нешто дрва за огрев. Посета је обрадовала мајку. Пошто је отишао, Мирна јој је приговорила да код њега има нечег одбојног. Његове посете суседи и рођаци могу сматрати непристојним. Мајка јој је узвратила да посете рођака не могу да буду непристојне. Рат је најнепристојнија и најодбојнија од свих појава које познаје живот. Човек који помаже угроженим људима не може да буде одбојан. У Београдској општини седе, поред Аустријанаца, и домаћи људи и настоје да организују цивилни живот. Чега онда има необичног у томе ако неко има дозволу да тргује у условима окупације?!

Роџак је обично навраћао једном у петнаест дана. Мирна се, целе зиме, повлачила у собу кад би он стигао. Претварала се да има да заврши неки неодољан посао. Он је често молио да му нешто одсвира. Мајка је подржавала предлоге. Бојала се да мајка не западне у неку непријатну ситуацију остајући често насамом с њим. Иако роџак, није јој уливао поверење. Па, ипак је напуштала трпезарију кад би он почео да говори о ратним приликама. Причао је да је српска војска јадна и изгладнела, да је много војника изгинуло, да су савезници слаби. Преувеличавају се храброст и пожртвованост наше војске, преувеличава се снага Антанте. Није ни време за ратовање. Требало је пустити аустријску полицију да врши истрагу. Да хапси присталице Младобосанаца и Црнорукце. Зашто би нама то сметало?! Аустрија има проверене државне установе и правни поредак. То је стара отмена Госпожа. Ово је Европа чији су хуманизам и друштвене установе стари најмање три хиљаде година. Није то нека дивља шума у којој убија ко кога хоће. И то је још Франца Фердинанда, једну харзбуршко-лотарингшку династичку главу и племениту Софију, војвоткињу од Хоенберга, Хрвати, Словенци, Срби и други јужнословенски емигранти из Царевине створили су у Лондону тамо неки Југословенски одбор. Бесмислено. Па и у Београду. За Видовдан је била спремљена поворка певачких друштава. Од Калемегдана до Славије. Пред кафаном „Код руског цара“ требало је да се пева хрватска химна, пред Двором српска а пред Официрским домом словенацка. Зар то није изазов?!

ПОРТОГА

Мирна је само једанпут слушала ово размишљање. Дрхтала је и ћутала. Наредни пут кад би гост почињао своја ратно-политичка разматрања напустила би трпезарију. У својој соби, из хрпе нота, извукла би портрет Гаврила Принципа исечен из новина. Пољубила би младића у образ, ставила фотографију испред себе и дуго, дуго га гледала. Можда она не би имала смелости да пуца у главу и врат охолком Надвојводи који, у дане празника са посебним значењем за народ, врши смотру империјалне војске на тлу које му ни по једном праву не може припадати. Али би то, сигурно, сасвим сигурно, желела. После прве од Вољићевих беседа рекла је мајци, у жучној расправи, да више воли глад него да се под кровом њиховог дома мисли и говори на такав начин. Расправа са мајком није ништа променила. Бакалски трговац је наставио да улази у двориште, да пролази испод вењака искићеног глицинијама или покривреног снегом, да на баштенској стази гази шарени шљунак и лед, да се клања мајци и ћерки при доласку и одласку.

Средином августа 1918. године јулијанског календара, дошао је господин Вољић и донео бело грожђе. Било је ведро и топло вече. Са крупних зрна се расипала светлост и и чинила трпезарију свечаном. Дошао је да се, на кратко, опрости од роџака. Има испоруке у Бечу. Већ извесно време, са одобрењем окупационих власти, пече ракију за једну аустријску фирму. Вратиће се кроз неколико дана. Ни на тако кратак пут не би могао да пође а да се не поздрави.

Устао је да се поздрави и на сто спустио кутију од тамно-црвене свиле. Поклон за госпођицу Мирну. Моли да се кутија не отвара пре него што он оде. Зна да је госпођица осетљива и да нерадо прима поклоне. Вероватно није ни био закорачио из дворишта кад је Мирна угледала поклон у мајчиним рукама. Једанаест златника са ликом Франца Јозефа и малу огрлицу од природног бисера. Повукла се у собу.

Дошла је јесен. Мирна није могла ноћу да спава. Стизали су гласови да се војска враћа у домовину. Солунски фронт је пробијен. Господин Вољић се није појављивао. Ни су знали да ли се вратио из Беча.

ПЕРСА

Београд је ослобођен почетком октобра 1918. године јулијанског календара. Једног дана, пред подне, Јован Новак је ушао у кућу. Тешко је било препознати га, мршав, испијен, исцрпен, али пун заноса. Само што је сео у трпезаријску столицу и што су му донели неколико коцки шећера и воду, почео је да говори о уједињењу. Говорио је о томе из дана у дан. Хвалили наше људи и народе, истицао њихове врлине, херојску историју, садржајну културу и храбре личности. Нашао је једног младог Словенца да Мирну учи словеначком језику. Народи који хоће да живе заједно морају знати језике једни других, макар да су они сродни. Обећавао је кћерки да ће је провести кроз све крајеве кад се земља уједини. Видеће Дубровник, Скопље, Подрорицу, Љубљану, Нови Сад... И он сам ће учити да би могао да јој објасни све. Учиће заједно. Одвешће је у Загреб. Шетаће по Горњем Граду и показаће јој кућу у којој је 1847. године хрватски народ у Сабору почео да се служи својим језиком, из које је заувек протерао латински и мађарски. Показаће јој Стросмајерову задужбину, Југословенску академију знаности и уметности. Водиће је у Казалиште и у Хрватски глазбени завод.

Јован Новак се све теже кретао. Осећао је спшту малксалост и опорављао се у постељи. Болела га је десна, читава нога која му је била промрзла приликом повлачења преко албанских планина.

Мирна је, са великом пажњом, слушала његова маштања. И сама је почела да их прихвата. Увече, кад би остала сама, правила је белешке у „Дневнику“. Можда је то пробуђено интересовање било разлог због којег се он потпуно окренуо њој. Највећи део времена проводила је седећи поред његове постеље коју су, да не би лежао усамљен, унели у трпезарију. Слушала га је. Са женом је разговарао о плановима за поновно отварање апотеке. Она и није показивала да жели да се упозна са његовим погледима. Била је обзирна према ратнику који се вратио исцрпен. Није му се отворено супротстављала али није ни хтела да учествује у његовим сањарењима. Колико је Мирни било познато, упознала је укратко мужа са предусртљивошћу рођака Вољића.

Уједињење је дошло крајем 1918. године.

Јован Новак се није опоравио. Одмах по Новој години напустио је свет. Имао је педесет четири године. Сахранили су га једног хладног, ветровитог дана.

Нису стигли да путују. Нису стигли да отворе апотеку.

Мајка је са великим закашњењем, исте године у пролеће, примила вест да је њен брат Павле умро од галопирајуће туберкулозе у једном санаторијуму у швајцарским Алпима.

Остале су саме. Мирна је даноноћно мислила о томе како да помогне мајци која је, нарочито после вести о братовљевој смрти, тонула у очајање и равнодушност.

У кући, преко улице, код суседа, тамо где сад станује млади брачни пар новинара са љупким четворогодишњим дечаком, упознала је Митра Ненадића, студента фармације у Француској. Ускоро се верила с њим. Непосредно после веридбе стигло је из Швајцарске писмо Миладина Вољића. Молио је госпођицу да му се придружи и да „пред богом склопе савез“. У земљу се не би враћао. Његова материјална ситуација је веома повољна. Забављала се писмом. Смејала се „савезу пред богом“. Мајку је оно обрадовало и ако је волела Митра и надала се да ће он отворити врата апотеке.

Биле су без прихода. Изнајмиле су приземље куће. Одлучиле су да продају други спрат. Овоме је допринео и Митров предлог да Мирна борави годину дана у Паризу и заврши течај за обраду коже и метала. Отпутовала је у Париз а остатак новца уложен је у банку. Ти месеци 1920. године, проведени у Француској, били су најлепши у животу. Ни сан не може да буде толико леп. Завршила је течај и вратила се. Код куће је чекало писмо Миладина Вољића. Поново је молио за њену руку. Није му посветила никакву пажњу. Чекала је нестрпљиво, из дана у дан да стигне Митар. Остао је да положи још неке испите пред летње ферије. Кад дође, требало је да уговоре датум венчања.

Ферије су биле поодмакле кад је дошла девојчица, ћерка суседа, Митрових рођака да је позове код њих. Дошао је Митар. Изненадила се зашто није посетио њу и мајку. То је било уобичајено. Зашто је зове у другу кућу?! Седео је у кожној наслоњачи кад је ушла. Ту је слику упамтила за цео живот. Висок, црн, живих црта лица, моравски увијених бркова, био је озбиљан. Устао је и љубазно је поздравио. Помислила је да због присуства суседа изоставља нежности. Једва да су седели неколико часака, суседи са ћерком су се, као по унапред утврђеном договору, извинили и оставили их саме. Ко зна како, тек он је био сазнао да се бивши аустријски лиферант занима за његову вереницу и да је за време рата често залазио у њену кућу. Очигледно да он није долазио само као рођак ако је сада проси. Све то много мења у њиховим односима. Па чак и ако је, с њене стране, била само наивна симпатија у питању. И деца су већ била изашла у рат док је њу забављао аустријски сарадник. Заиста ретка зверка у тим временима. Сећа се да се гушила у сузама. Промуцала је нешто као да она није

ПОРТОГА

пружала повода да их посећује. Митар није хтео да саслуша. Раскинули су веридбу. Петнаест дана иза тог догађаја, написала му је опширно писмо у коме је покушавала да му разјасни све без помињања мајчине наклоности према породичном пријатељу и далеком рођаку. Он се није јавио. Није одговорио. Следећег лета је чула да је довео једну младу Гркињу и оженио се.

Митрова женидба је утицала да продају апотеку. Постало је јасно да је више нико из њихове куће неће отворити. Мирна је нашла посао наставнице у женској занатској школи. Помирила се са чињеницом да Ненадић више никад неће бити њен. Мајци то није пошло за руком. Разлог раскида веридбе није сазнала. Поново је тонула у равнодушност и незнање. Четири године иза смрти Јована Новака, пошла је за њим Бисенија Новак, рођена Марковић. На дан њене сахране пиркао је лаки ветар и кроз ваздух носио латице са цветова гробљанских трешања. Пчеле су, у великом броју, прелетале беле и црне мраморне плоче и капеле.

Мирна је остала потпуно сама. Радила је. Захтеви и потребе су јој били већи од прихода. Продавала је намештај, сребрно посуђе, накит и, на крају, део по део куће. Продала је и две мале башгенске кућице. Једино није подносила помисао да се растане од клавира. Многе је часове проводила са музиком. Остао јој је мали стан: предсобље, чајна кухиња, велика и мала соба. У овој великој соби је некад била трпезарија. Из мале се излазило на терасу над улицом.

Извесно време, пред други светски рат, живео је са њом Леон Давидовић, адвокат боем. Комуниста. Леп и маркантан, паметан и образован, духовит човек. Кад су дошли Немци отерали су га у логор на Бањици и касније стрељали. Тако је чула. Данима је обилазила познанике и молила да га спасу. Нико није могао да јој помогне.

После рата је била наставник у школи примењених заната, па наставник ручног рада у основној школи. Стекла је скромну пензију.

Живот се, увек, пред њом отварао као бели мермерни цвет. Нежног изгледа а кад би спустила усне опоменула би је његова хладноћа. Тако годинама, тако деценијама. Више од осам деценија.

„Воља и случајеви чине судбину. Можда само воља?! Ако умете да се одупрете случајевима, да их мењате, да на њих утичете — ви сте човек, свесно биће. Ако вас носе олује, ако се предајете стихијама, великим и малим непогодама — онда грешите. Морате знати да управљате. Да поправите себе и токове живота.

Треба стајати тако да видиш пут пред собом.

Ја сам грешила. Препуштала се. Много се пута требало исправити и опсовати живот. Уместо тога говорила сам себи: тако мора, живот. Нема живота изван наше воље — понављам то хиљаду пута сад кад сам остарила. Недаћа је у томе што сам то схватила кад су многи путеви већ били затрпани, многа светла умукла“.

ПОРЕКА

Мирна је размишљала на почетку и на крају ноћи. На почетку ноћи не би обично могла да спава, из удаљених тамних понора допирали су шумови и узнемиривали слух. Чула или звучање тишине на начин тихе, ведре летње ноћи? Природа или уобразиља? Ко зна, све је непоуздано. Вероватно уобразиља. Није ни потребна друга, друкчија музика. Били су то концерти на којима су се могла чути дела савршене хармоније. Мирнина природа се тада подизала, свест постајала немирна и ројеви питања су се низали све док не би наступили смиривање и сан. Пред зору се будила, опет је хватала несаница. И све се понављало. Само су доживљаји били нешто мирнији. И јаче је доживљавала празнину.

Ноћас је заспала раније него обично. Раније се и про будила. Због сна са златницима? Свеједно, дан је почео повратком у прошлост.

Кроз прозор су се помаљале траке дана. Гореле су утичне светиљке али их је дневна светлост већ надјачала. При светлости зоре фасада куће преко пута изгледала је хладно и трезно како већ у зору сви предмети изгледају. Понеки прамен таме вукао се ту и тамо кроз собу по угловима. Јасно су се видели предмети разбацани по столу.

Мирна се сетила да је претходне вечери Дара напунила пећ и припремила је за потпалу. Устала је држећи се за дрвени рам кревета и дошла до каљеве пећи. На врху пећи лежала је кутија шибица. Седећи на малој столици запалила је хартију, па дрвену потпалу и угаљ и дохватила са једне од фотеља своју кућну хаљину од дебеле вунене тканине. Седела је немо, зурећи пред себе, празне свести и чулима почињала да прима поруке ватре. Ватра је ширила благост и Мирна јој се предавала.

Било се потпуно разданило. Споља се чуо ветар. Можда би могла да пође по хлеб?! Продавнице су већ отворене. Да узме и рукавице? Није их ове јесени још стављала.

Поћи ће по хлеб. Облачила се полако. Пурпурна сомотна хаљина и вунени прслук у истој боји. Све већ изношено. Тражила је рукавице по плакару уграђеном у зид. Изнад простора са хаљинама, мантилима и капутима налапочињала да прима поруке ватре. Ватра је ширила благост збо се део у коме је држала ствари које је ређе носила: капе, шалове, рукавице, кутију са шеширима. Све драге а мало и ретко коришћене ствари.

Кутија за шешире од тамно-зеленог броката била је већ напуштен предмет. Унутра, један за другим, три шешира: сиви, црни и браон. Већ их четири - пет година није користила а раније их је стављала само кад иде у посете, ретко.

Можда би јутрос могла нешто да оживи. Нечему да се врати. Да узме сиви шешир, он је најочуванији и најлепши, да са њим на глави као некада, изађе на улицу. Бесмислен спољни знак. Успомена из сагњилилог живота. Узеће га. Кутија је пуна прашине и из ње све треба добро отрести.

ПОРТА
ПОРТА

Привукла је фотељу до плакара и са напором дохватила кутију. Тешко је подизала руке. При сваком јачем покрету осећала је бол. Кутија је, доиста, била обавијена прашином. спустила је на једну од комода. Подигла је и одложила поклопац. Запах нафталина и устајалости напунио јој је ноздрве. На врху је лежао сиви, испод њега браон а на дну црни шешир. Не памти кад је последњи пут користила црни.

Можда би могла да их очисти? Да сачека Дару и замоли је да она то за њу уради? Мирна је вадила похабане предмете један за другим. Вагра је била смлачила ваздух у соби.

ПОРЦИЈА

На дну, испод црног шешира са уским ободом лежао је завежљај од ружичасте батистане марамнице. Није јој полазило за руком да га полудукованим прстима одвеже. Ипак је успела. Изнутра јој се указало девет златника средње величине са ликом Франца Јозефа и бисерна огрлица. Засијали су, непохабани. Нешто се одупрло пропадању између толиких предмета који су се приближили земљи, праху, коначном распаду. Откуда златници и огрлица у овој марамници? Где је десети средње величине и шта је било са великим? Мисли да је црни шешир користила за једну сахрану пре петнаестак година. За чију сахрану? Како их онда није нашла?

Мирна је села у фотељу. На крило је ставила марамницу и њен сјајни садржај. Можда би све то могла да прода и купи најнужније намирнице за два - три месеца. Цена злата је скочила. Како да зарађује новац продајом мрског поклона? Од мрског човека? Како да продаје део имања аустријског лиферанта. Боље је да све то поклони Дари. Ионако никакав поклон не може да јој учини и иза смрти ће јој остати само празан стан оруњених зидова. А како не прода златнике од чега да се потпомогне? Крај је месеца и једва има новца да сваког дана купи хлеб и новине.

Мирна је седела више од сата у фотељи не померивши се. Час је доносила једну, час другу одлуку. Све док звоно на вратима није zazвонило два пута кратко. Студент је дао уговорени знак да је оставио млеко. Устала је и из плакара извукла црни штофани мантил. Поклон је замотала у марамницу и ставила у џеп од мантила. Ваљда јој неће бити хладно без рукавица.

Полако је пошла. Дуго је ходала до излазних врата. Док их је закључавала низ степенице се сјурио црнопурасти дечак од десетак година са школском торбом у десној руци. „Дечак-муња“ помислила је. „Пун је енергије и елана“. Осећала је општу малаксалост и ишла придржавајући се за ограду степеништа, па за зид, све до капије зграде. На улици је запахнуо хладан ветар. Морала је да настави ход држећи се левом руком уз зидове зграда. Улица је била кратка и требало је да се спусти педесетак метара до самопослуге на њеном крају.

Глава јој је била тешка, удове је једва покретала. Чинило јој се да јој се свест преобраћа у низ кружних валова и да јој глава кружи.

При дну улице, са десне стране зјапиле су три велике металне депоније. Хладне, мрачне. Кад је била наспрам њих Мирна им се преко улице запутила. Стајала је поред једне и десном руком се придржавала за хладан метал. Покушала је да подигне поклопац. Био је тежак и није успела. Опазила је да је средња депонија отворена. Померила се и ослонила на њу целим телом бочно. Из цепа је извукла ружичасту батистану марамицу и са њеним сјајним садржajem пустила је у тамну дупљу. Није било шума.

Кругови у глави су постајали све већи и већи, кретали се све брже и брже. Није могла да се покрене. Само да је да оде и купи хлеб и „Политику“. После ће моћи да се одмара. Снизала се и пала на колена. Свест јој је на моменте ишчезавала, па се враћала. Гушила се. У једном свесном часу помислила је да јој се чула, можда, умирују, да тело престаје да ради и креће на велики материјални пут у неизмерност природе. Тело јој се наједном згрчило и пре него што јој је глава клонула видела је малу девојчицу са школском торбом на леђима како уз улицу трчи према њој.